

Zeitschrift: Annalas da la Societad Retorumantscha
Herausgeber: Societad Retorumantscha
Band: 57 (1943)

Artikel: Schamun Mani
Autor: Dolf, Tumasch
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-212744>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. [Siehe Rechtliche Hinweise.](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. [Voir Informations légales.](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. [See Legal notice.](#)

Download PDF: 02.04.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Schamun Mani

da Tumasch Dolf.

*Beal' é la val e tgeara, mo vess ella pan per tuts?
Blears l'han stuia bandunar atristos e laschan ancrescher.*

Ascheia s'exprima Schamun Mani agl seas «prolog per la Spusa da Schons». El dat qua bagn furma a quei ch'el ha resentia profundameng agl seas intern, igl é betga me plets vids. El admirava adigna da nievmeng la si Val Schons. El carezava ella da tut cor. Mo ear el la ha stuia bandunar als seas giuvens onns, perquei ch'ella ha betga savia porscher pan per el, e l'ancarschadegna al ha accompagnèa tra l'antiera veta. Mo Schamun Mani exprima qua an ques dus vers anzatge, ca vala per mintga carstgan, ca passainta la si veta agn teara eastrà. E perquei ch'el é habel da gir an furma beala e nobla anzatge, ca vala per mintga carstgan, él poet. E quels da Schons en loschs da lur poet e carezeschan el.

Ils Manis en ena schlatta viglia e fetg derasada agn Schons. Perfin tschiaint, alla vischnanchetta da Calantgil, datier dils cunfegns talianers, datigl Manis. Da quels deriva nos Schamun. Ils seas pardavants vevan satratg ad Andeer, quella granda e beala vischnanca agl pe dil Pez la Tschera. Là él el naschia ils 27 da schaner 1877, e là passaintel ear ils onns da giuventegna. Si mama veva la posta ad Andeer ed era ena capavla dunna, ancunaschainta all' antiera vallada. Da quels onns veva Schons anc me en pot. Gi per gi vevel da far il seas tur per tut las vischnancas. Sco mattatsch accompagnèvel il Schamun savens il pot ora Ziran-Reschan e lura sensum la Muntogna e giau. Igl era fetg interessant da tarlar, co el raquintava adigna puspe da ques viedis, co el saragurdava anc adigna da l'onda Barbla ve Donat, da l'onda Mastarlessa se Vargistagn, digl Banadetg Mischel, l'onda Castgegna ve Lon e d'oters. Igl é da capir, ch'il giuven, carschand sei an quellas relaziuns, ha survegnia plascher veda la posta.

Suainter ver passanto las scolas dad Andeer aintra el agl institut evangelic ad Aschera. Ear da quels onns raquintavel bugent. Mintg' ea erigl da las vacanzas dad ir a pe tocca d'Andeer. — Agl giuven intelligiaint e da bunas qualitads moralas ha quei do nignas difficultads da rivar tier la posta. El fa il seas tains da giarsunadi a Poschiavo, Tavo e Neuchâtel. Agn buna mimorgia hal adignatania ils Poschiavins, e da que tains da giarsunadi vei sur las muntognas derivava la si gronda simpatia per ils cumpatriots da «lingua italiana». Dils 1896 veanel tscharnia sco comis a Tusan. Tocc'ils 1913 restel là. La si natira mievla, buntadevla e las sis qualitads spirtalas han aquisto an curt tains la simpatia da quels da Tusan, ascheia ch'el é sto là estimo e fetg bagnvia. El é egn dils premuros cantadurs agl chor viril, e dalunga president da quel ed ear president dil district da tgant dil Ragn posteriur. Sco tal vainsa nus ampria d'ancanuscher el, ed el é sto dalander annà en tgear e sincer amitg. Ils 1901 samarida el cun Anna Sutter da Seglias e tgatta ascheia la fidevla cunsorta per la veta. Quantas gea vainsa nus giudia la lur cordiala hospitaliad! Tres spertis, intelligiaints unfants en la ventira ed il plascher dils dus conjugals. Igl onn 1913 vean Mani clamo a Cuira, noca el davainta dalunga capo da la posta da staziun. A Cuira aintrel ear agl chor viril ed ha per en tains la carica da vicepresidente, en mussamaint, ch'el era ear qua bagnvia.

La veta ha dentand ear a Mani purto tristeztga e dolor. Dils 1925 statel sper la fossa da la si tgeara cunsorta ed en pér onns suainter sper quella da la si feglia Silvia, ca é vegnida per la veta sen ena spassageada cun en autocarr tranter Bern e Freiburg. Mo la si profunda religiusiad gli dat forza dat surpurtar ils greavs culps.

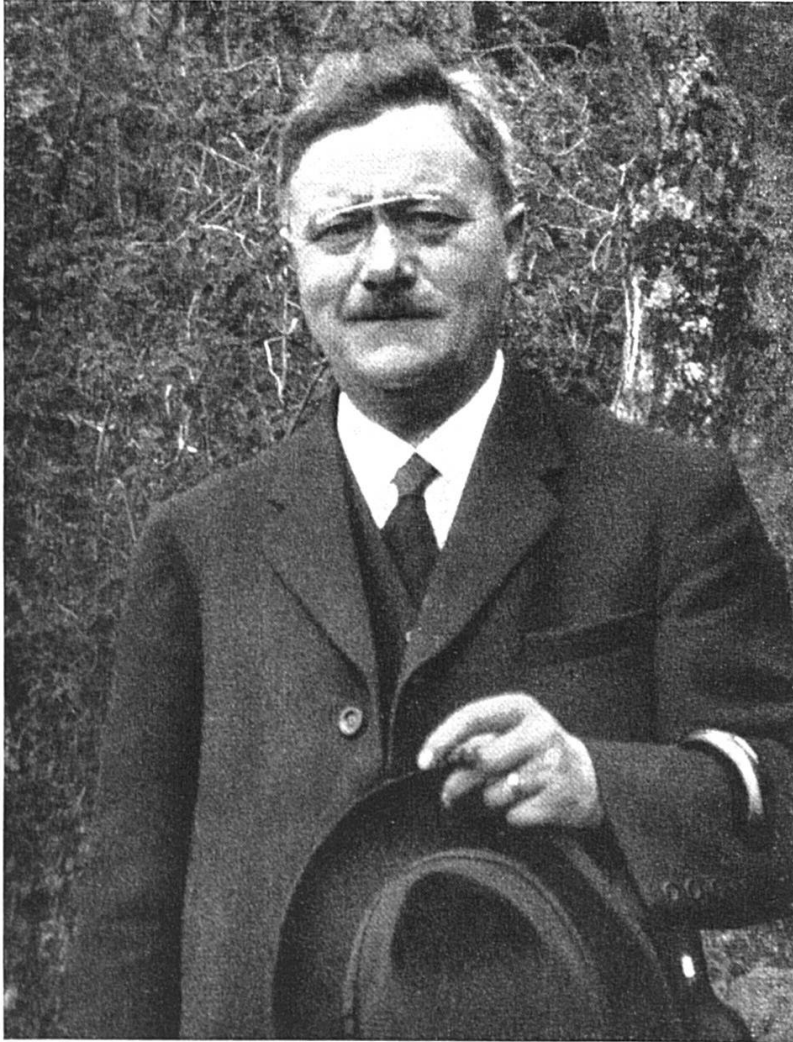
Sper il greav gli vean ils davos onns ear anc piert plascher. El veza anc il seas fegl Peadar sco estimo medi ad Olten, ed agl ravugl da la famiglia Rosa, maridada cun Giovanni Persenico a Cuira, gioda el anc onns da sulegl. E tgi spitgeva, ca la mort pitgess tier el schi dalunga? Ils 15 da matg 1942 éla entrada tier el, ed el ha stuia ir vei agn l'oter mund, agl munt da la harmonia nuntribulada, ch'el carezava tant.

Schamun Mani sco impiego characterisescha St. Loringett agl Calender Per mintga gi gestameng, sch'el gi: Schamun Mani é

sto en fetg capavel impiego, conscienziussem an tut las lavurs da la si clamada, l'ierta da la si buna mama barmiera, ca veva gia 34 onns la posta ad Andeer. El era da character conciliant, sever visavi il seas personal, mo mievel an tut il seas trafficar cun quel.

Il destin e las relaziuns han lia, ca Schamun Mani vommi quella veia. Las sis qualitats spirtalas gli vessen ear lubia dad ir en' otra, pertge il seas talent principal era quel per lungatgs. Quel samussava adigna puspe, cur ch'in gneva agn discurs cun el. El veva grand interess e clara capientscha per dumondas filologicas. Sur tut dominava la careztga per il seas lungatg matern, il rumantsch. El é adigna sto all' amprema retscha da quels c'han cum-battia per lez. Per el devigl nign dubis, sch'igl cunvigni ner betg, per el era tut cler. Il mantenimaint e la cultivaziun dil lungatg matern era ena tgosa, ca sacapeva da sasez, ena tgosa, ch'il cor pretendeva. Perquei él adigna sto en fidevel, sto segl post, cur ch'igl satractava da defender ils interess rumantschs. El ha gido fundar l'Uniun rumantscha da Schons, é sto per la fusiun da lezza cun la Renania, ha collavuro an ena maniera ner l'otra per quellas onn per onn. La Societad Retorumantscha, ancunaschent la si premura pigl rumantsch, eligia el alla suprastanza. Mani ancunascheva bagn il sursilvan ed il ladin. Gia a Tusan, no' ch'el veva fatg cun-schientscha cun Dr. Nay, translateschel «Il Giuncher de Crap Martsch» da lez an tudestg. Perfin per ils «Ladins allas valladas dil Tirol meridional» demussavel grand interess. Per amprender d'ancanuscher ple bagn que pievelet ed il seas lungatg, fal avant circa 20 onns en viedi da vacanzas liaintagiau. Ed igl era en daletg dad udir raquintand el da quei ch'el veva via ed udia agl Friaul.

Mo sur tut steva per el il seas Schons ed il rumantsch da Schons. Ch'el metteva quel segl madem scalem cun tschels idioms, demussavel discurrend cun tut ils rumantschs il seas dialect da Schons, net e tsgett sco'l é. Lura é Mani sto quel, ca ha tania degn il seas dialect per duvrar el an furma lieada, per exprimer agn quel il seas ple profund resentir. Ed el ha fatg quei da maniera, ch'el é davento il poet da Schons. Il diember da las sis poeseias é betga grand. La Renania ha publitgea questa parmavera ellas an en plaschevel cudeschet, poeseias originalas e versiuns. Mani é liricher da fegn resentimaint. Exellentamaing tucca el il tun popular. Diversas da las poeseias en gnidas componidas ed en daventadas

S. Mami .

possess dil pievel, ascheia per exempel l'exellenta «Canzun da cumegn» ed «A tgea» aversiun sursilvana. Betga mains reussida é la «Canzun da Carneval»:

Il musicants da Wallenstadt,
els rivan questa sera.
Tge amparnevla novitad,
mo é 'la propi vera?

La davosa strofa:

Gl'é tut balurd veans tei a crer —
partratga bagn cun peada:
Il carneval return' ad onn
me ena sula geada!

Ena perla humoristica porscha il poet cun il «Giachen Meltger»:

Il Giachen Meltger, franc e ver,
Dad amasduas Ferreras
er' el il miglier catschadur,
fascheva poc caneras.
etc.

Dasperas cattainsa ear la poesia da cuntegn serius, sco per ex. «Il sens sfundro», «Ave Mareia», «Igl emigrant», «Agl iester», «Return», «Plant».

Las poeseias da Schamun Mani resplendan excellentameng la veta, l'olma dil pievel da Schons. Durant ch'enapartas en penetradas da san humor, respiran otras ancarschadegna, profunda dolor. E cun Mani renaschida la canzun populara?

Nus lagn qua porscher egna da las poeseias originalas cumpletameng.

Plant

Mattetta, mo tge spetgas anc,
tge has schi greav il giuven cor?
Tei badas gnanc scogl cler sulegl
ornesch' ils bots culs radis d'or.

Tge vol ear me sa starmentar,
 tge vol suffrir, tge vol pitir?
 Il matg é qua, il giuven matg,
 e mintga frastga fa flurir.

Il matg fluraint, il giuven matg,
 tge po'l ear quel a mei gidar?
 Meas mal dulaint é megna grand,
 nign matg pudess il far calar.

El passa prest, il matg fluraint,
 ventira passa, ed a mei
 mi stat meas mal, meas mal dulaint . . .
 mo cura, cura passas tei?

Betga mains custevlas eni las versiuns, las blearas ord il franzos. Prestaziun da ver poet! Nus numnagn me «Il semnader». Ear «A tgea» é ena versiun ord il tudestg.

Per la giuventegna da Schons translatescha Mani la stupenta cumegia muntagnarda an dus acts «Agl Sonderbund» da Pierre d'Antan.

La raccolta literara da Schamun Mani é, sco Loringett gi, betga richa, mo tant ple custevla.

Nus lagn easser fetg angraztgevêls alla Renania, ch'ella ha publitgea las sis poeseias an en bialissim volumenet.

Il matg 1942 a la feasta da la Renania se Maton vainsa nus via per la davos' ea il nos tgear amitg, ed igl é sto en nunamblidevel mument ear per nus, cur la Renania ha honoro el. — Ogis ple tard vainsa accompagnea el tier la freda fossa.

Sco tut ils vers poets viva Schamun anavant, viva anavant an las sis canzuns, ca vignan a resunar schi gi sco pled rumantsch resuna alla beala vallada da Schons.